

С. М. Гололобов,
к. держ. упр., доцент з наказу кафедри івент-менеджменту та соціальних комунікацій,
Відокремлений підрозділ "Миколаївська філія Київського національного університету
культури і мистецтв"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6283-003X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.21.100

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІСТОРІОГРАФІЧНОГО РОЗУМІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

S. Hololobov,
PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department
of Event Management and Social Communications, Separate Division "Mykolaiv
Branch of the Kyiv National University of Culture and Arts", Mykolaiv, Ukraine

CONCEPTUAL AND CATEGORICAL INTERPRETATIONS OF THE HISTORIOGRAPHIC UNDERSTANDING OF STATE POLICY IN THE SPHERE OF CULTURE IN SCIENTIFIC DISCOURSE

У статті здійснено теоретичне дослідження з позиції сучасності понятійно-категоріальних інтерпретацій історіографічного розуміння державної політики у сфері культури у науковому дискурсі та удосконалено понятійно-категоріальний апарат науки державного управління шляхом запропонування авторського визначення поняття "державна політика у сфері культури". Досліджено генезис та структурно-смісловий зміст тріади таких понять як "культура", "політика" та "державна політика у сфері культури" у державно-управлінському аспекті. Розглянуто явище "культура" з позиції філософського, соціально-філософського, антропологічного, соціологічного та державно-управлінського підходів. Охарактеризовано два основні підходи до розуміння явища "політика": 1) політика як боротьба за владу (Politics); 2) політика як державна політика (Policy). На основі узагальнення даних підходів політику визначено як мистецтво гармонійного поєднання цілей та засобів, ризиків та ресурсів при подоланні опору у процесі досягнення та використання влади. Запропоновано та обгрунтовано таке авторське визначення поняття "державна політика у сфері культури" — як цілеспрямована, перспективно (довгостроково) орієнтована діяльність, що забезпечує розвиток суспільства (його частини) у межах обгрунтовано відібраних та штучно впроваджуваних культурних норм та пропагованих цінностей.

The article carries out a theoretical study from the standpoint of modern conceptual-categorical interpretations of the historiographical understanding of state policy in the field of culture in scientific discourse and improves the conceptual-categorical apparatus of the science of public administration by proposing the author's definition of the concept of "state policy in the field of culture". The relevance of this research is substantiated. An analysis of the latest scientific thematic studies and publications was carried out. The genesis and structural-semantic content of the triad of such concepts as "culture", "politics" and "state policy in the field of culture" in the state-management aspect have been studied. The phenomenon of "culture" is considered from the standpoint of philosophical, socio-philosophical, anthropological, sociological, and state-management approaches. Two main approaches to understanding the phenomenon of "politics" are characterized: 1) politics as a struggle for power (Politics); 2) politics as state policy (Policy). Based on the generalization of these approaches, politics is defined as the art of a harmonious combination of goals and means, risks and resources while overcoming resistance in the process of achieving and using power. The following author's definition of the concept of "state policy in the field of culture" is proposed and substantiated — as a purposeful, prospective (long-term) oriented activity that ensures the development of society (its part) within the limits of reasonably selected and artificially implemented cultural norms and promoted values. Despite the objective fact that the concepts of state policy in the sphere of culture and its individual aspects (socio-economic, political,

artistic-aesthetic, national-ethnic, etc.) are different in their internal content, they have been quite fully and comprehensively researched in domestic and foreign scientific literature, it was found that there is a shortage of public-management theoretical-methodological works that are interdisciplinary in nature and contain a synthesis of various scientific areas, which this study tried to solve. In the context of this study, promising directions for further theoretical and practical scientific studies are proposed: the essence, components, main determinants and stages of the formation and implementation of state policy in the field of culture; peculiarities of formation and implementation of state policy in the sphere of culture.

*Ключові слова: державна політика у сфері культури, державне управління, культура, політика.
Key words: state policy in the sphere of culture, state administration, culture, politics.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

На початку XXI століття на рівні свідомості світової спільноти виникло, поступово поширюється і стверджується переконання, що існуючі нині у світі політичні та економічні моделі виявляються безсилими перед глобальними проблемами, що виникають та видозмінюються, і тільки культура у своєму широкому розумінні має невичерпний позитивний і креативний потенціал для їх вирішення, а державна політика у сфері культури є знаряддям пом'якшення існуючих гострих конфліктів.

Перспективно орієнтована державна політика у сфері культури актуалізується через потенційну ймовірність глобальних світових конфліктів. Важливо, що дані конфлікти можливі як із раціональних причин (наприклад, боротьба за ресурси), так і із-за духовних потреб людей або конкретних індивідів: надпотягу до соціального самоствердження, самопідтвердження своєї винятковості, гіперболізоване самовираження тощо (А. Назаретян).

Із проголошенням Незалежності України 1991 року відбулася зміна політичної та економічної парадигми, що суттєво вплинула на соціокультурну ситуацію у країні. Поступове становлення демократичних основ культурного життя, перехід до ринкових відносин, децентралізація, поява нових суб'єктів діяльності у сфері культури, воєнні дії ініціювали пошук нових концептуальних основ державної політики у сфері культури.

20-ті роки XXI століття стали новим етапом національного державотворення, що ознаменований стадією чергового переходу українського суспільства на якісно новий рівень. Сучасні дослідження у сфері синергетики свідчать про те, що саме перехідні періоди мають особливе значення для розвитку складних систем, до низки яких належить вітчизняна сфера культури. У зв'язку із цим, зростає актуальність не лише якості державної політики у сфері культури, що має безпосереднє відношення до регулювання соціокультурного життя країни, а й розробки теоретико-методологічних засад формування та реалізації державної політики у сфері культури що відповідають логіці і тенденціям сучасного етапу національного державотворення та становлення українського суспільства.

Актуальність теми дослідження визначається об'єктивно зростаючою роллю культури як соціорегулятивного механізму в умовах нестабільності, що посилюєть-

ся практично серед усіх соціальних інститутів і суспільного життя в цілому. Соціокультурні трансформації останніх років актуалізували звернення науковців до тематики управління у сфері культури, регулювання культурних процесів, соціального проєктування у сфері культури, та у широкому загалі, — до державної політики у сфері культури. Сьогодні термін "державна політика у сфері культури" змістовно закріпився у понятійно-категоріальному апараті дослідників різних галузей наукових знань: культурологів, філософів, соціологів, істориків, мистецтвознавців, економістів, політологів, державних управлінців. Він активно зустрічається у нормативно-правових документах, науковій та методичній літературі, дисертаційних дослідженнях. Державна політика у сфері культури, за всієї різноманітності інтерпретацій її визначень, зазвичай сприймається як вищий рівень управлінської діяльності у сфері культури. Від рівня розуміння самого сенсу цієї діяльності залежить як теоретична стратегія, так і практика цілеспрямованих змін у сфері культури, що здійснюються в ареалах відповідальності відповідних публічних службовців.

У зв'язку із тим, що багатокомпонентні процеси глобалізації об'єктивно динамізували перебіг культурного взаємного обміну, мультикультурації, інтернаціоналізації багатьох культурних явищ, починаючи з 1990-х рр. одні із найавторитетніших міжнародних неурядових організацій, такі як ЮНЕСКО і Рада Європи, почали на регулярно-системній основі ініціювати проведення всебічних досліджень у галузі державної політики у сфері культури та за їх результатами проводити міжнародні конференції та інші інформаційні заходи з даної тематики (наприклад, ЮНЕСКО починаючи із 1998 р. опубліковує всесвітні доповіді з питань культури).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

До варіацій понятійно-категоріальних інтерпретацій історіографічного розуміння державної політики у сфері культури у науковому дискурсі долучалася ціла низка дослідників-мислителів із різних галузей наукових знань.

Дана робота базується на працях таких дослідників, як: Н. Іжикова [2], А. Чернишова [3], С. Дуднік [4], С. Синецький [6], М. Вебер [9], М. Пірен [10], А. Трутенко [12], А. Болдонов / Т. Башинова / Е. Тармаханов [14], А. Бутенко [15], М. Васілік / М. Вершинін [16],

Н. Алюшина / О. Дорогань [18], А. Флієр [19], В. Жидков / К. Соколов [20], О. Карпуніна [21], В. Шейко [22], С. Дрожжина [24], В. Карлова [25], О. Гриценко [26], О. Берегова [27], Д. Борисенко [28], М. Хайдеггер [29].

Віддаючи належне дослідницькому доробку зазначених авторів слід зазначити, що у контексті наявних глобалізаційно-політичних викликів на сучасному етапі національного державотворення сьогодні існує гостра необхідність актуалізації розуміння державної політики у сфері культури з позиції державного управління.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ

Метою статті є теоретичне дослідження з позиції сучасності понятійно-категоріальних інтерпретацій історіографічного розуміння державної політики у сфері культури у науковому дискурсі та удосконалення понятійно-категоріального апарату науки державного управління шляхом запропонування авторського визначення поняття "державна політика у сфері культури".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розгляд зазначеної проблематики виявляє цілу палітру ідей та умовний універсум підходів, що характеризують тріаду базових дефініцій дослідження: культура, політика, державна політика у сфері культури; і потребує звернення до праць, в основі яких лежить системний міждисциплінарний аналіз, що не передбачає приватнонаукових диференціацій, які фіксують увагу на "надбудовних", найчастіше ситуативно детермінованих характеристиках даних дефініцій.

Генезис та структурно-смісловий зміст поняття "культура" у державно-управлінському аспекті.

Державна політика у сфері культури як вищий рівень управління процесами у сфері культури не може здійснюватися цілеспрямовано та ефективно без чіткого розуміння сутності культури як об'єкта впливу. Отже, розглянемо генезис та структурно-смісловий зміст поняття "культура" у державно-управлінському аспекті.

Культура (походить від лат. cultura — оброблення, виховання, утворення, розвиток, шанування) — це система надбіологічних програм, які історично розвиваються, людської життєдіяльності (діяльності, поведження і спілкування), які забезпечують відтворення і зміну соціального життя у всіх його основних проявах. Програми діяльності, поведження і спілкування представлені різноманітним знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності та поведження, ідей, гіпотез, вірувань, цілей, ціннісних орієнтації тощо. У сукупності та динаміці вони становлять історичний соціальний досвід, який накопичується.

Культура зберігає, транслює даний досвід (передає його від покоління до покоління). Вона також генерує нові програми діяльності, поведження і спілкування, що реалізуються у відповідних видах та формах людської активності, породжують реальні зміни у житті суспільства. Культура тісно пов'язана із історичним розвитком цивілізації і цивілізаційно-глобалізаційними процесами в світі. Культура в певні історичні проміжки означала оброблення людиною землі. Потім зміст терміна розширився. Ним стали позначати також процеси і результати оброблення матеріалів природи у різних ремеслах,

а потім — й процеси виховання і навчання людини. В цьому розширеному змісті термін "культура" вперше був ужитий в роботі давньоримського оратора і філософа Марка Тулія Цицерона "Тускуланські рукописи" (45 р. до н.е.). Поняття повсякденної мови, яке позначає обробку ґрунту, Цицерон використовував у переносному розумінні як оброблення людського розуму у процесі навчання і виховання. Вважаючи, що глибокий розум виникає завдяки філософським міркуванням, Цицерон характеризував філософію як культуру розуму. Подальший розвиток поняття культура пов'язане із його поширенням на все штучно створене людиною на протигагу природному. В цьому розумінні термін був використаний в працях німецького філософа-просвітителя та юриста С. Пуфендорфа. В роботі "Про право природне" (1684 р.) він визначив культуру як опозицію "природному стану", як все те, що зроблено. Починаючи із другої половини XVIII століття термін "культура" став широко вживатися у європейській філософії та історичній науці. У цей час культура розглядається як найважливіший аспект життя суспільства, пов'язаний із способом здійснення людської діяльності, який відрізняє людське буття від тваринного існування. Виникає кілька напрямів у розробці проблематики культури. В першому із них культура з'являлася як процес розвитку людського розуму і розумових форм життя, які протистоять насильству і варварству первісного буття людства (французькі просвітители); як історичний розвиток людської духовності — еволюція моральної, естетичної, релігійної, філософської, наукової, правової і політичної свідомості, які забезпечують прогрес людства (німецький класичний ідеалізм (І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель), німецький романтизм (Ф. Шилер, Ф. Шлегель); німецька освіта (Г. Лесінг, І. Гердер). Другий напрям акцентував увагу не на поступальному історичному розвитку культури, а на її особливостях у різних типах суспільства, розглядаючи різні культури як автономні системи цінностей і ідей, що визначають тип соціальної організації (неокантіанство — Г. Ріккерт, Е. Касієр, М. Вебер). Надалі цей аспект продовжили досліджувати Н. Данилевський, П. Сорокін, А. Тойнбі, О. Шпенглер. Разом із тим тлумачення культури було розширене шляхом включення у неї усіх складових матеріальної культури, етнічних звичаїв, розмаїтості мов та символічних систем. В кінці XIX століття — першій половині XX століття при вивченні проблематики культури застосовували досягнення антропології, етнології, теорії систем, семіотики і теорії інформації (культурна антропологія — Е. Тайлор, Ф. Боас, А. Кребер, Р. Редфілд; соціальна антропологія і структурний функціоналізм — Б. Малиновський, А. Радкліфф-Браун, Р. Мертон, Т. Парсонс; структурна антропологія і структуралізм — К. Леві-Строс, М. Фуко, Р. Барт; неофрейдизм, постмодернізм тощо) [1, с. 327—328].

Різноманітність підходів та поглядів у розумінні державної політики у сфері культури обумовлюється розмаїттям трактувань поняття "культура", яких сьогодні вченими нараховується понад тисячу, що зумовлює наявність великої кількості варіативних відповідних концепцій.

Філософські інтенції культури та державної політики у сфері культури проявляються основою ідей у шу-

каньях вітчизняних та закордонних мислителів. Починаючи з давніх греків, філософія як феномен культури, як дух часу, стала головним "органом" самосвідомості. Платон звертав увагу на те, що філософія, як розуміння істини, має бути опорою державної влади. В античну епоху склалася традиція розуміння культури, як протипоставленої цивілізації, що розглядалася як сума раціональних та ефективних технічних і технологічних рішень у галузі політичного та господарсько-економічного будівництва. Проблематика філософії культури усвідомлюється та формулюється софістами у межах антиномії природного та морального (культурного). Кініки (Антисфен, Діоген Синопський) розвинули це протиставлення до висновку щодо необхідності повернення до природи, виступивши, таким чином одними із перших критиків культури, штучності та зіпсованості суспільного стану [2].

Суть філософського розуміння культури полягає у різноманітних спробах розкрити цілісним чином її сутність з погляду всезагальних зв'язків та закономірностей. В історії світової філософії Нового часу найбільш повно концепції культури представлені у працях Г. Гегеля, Г. Гердера, І. Канта, філософії життя В. Дільтея, Г. Зіммеля, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера та інших, філософії історії Н. Данілевського, А. Тойнбі, О. Шпенглера та інших, неокантіанської традиції В. Віндельбанда, Е. Касірера, Г. Ріккєрта та інших, феноменологічної філософії Е. Гуссерля, психоаналізі З. Фрейда, К. Юнга та інших. У сучасній західній філософії дослідження культури продовжили М. Хайдеггер, представники структуралізму та постструктуралізму Р. Барт, Ж. Лакан, Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко та інші. У межах філософського вивчення культура розуміється, передусім як "друга природа", світ штучного, створеного людиною для потреб, не продиктованих природною необхідністю і силою інстинкту. Основний акцент тут робиться на виявленні суттєвих ознак, що фіксують якісну відмінність культури від природи. Культура також розглядається як спосіб розвитку та саморозвитку особистості, спосіб особистісного буття у світі, історії. При такому розумінні культури у центрі досліджень міститься чинник суб'єктивності процесу культурного розвитку. Культура є специфічно людський, надбіологічно вироблений спосіб діяльності, тобто те, як і яким чином людина реалізує свою діяльну сутність. Такою є ще одна з методологічних установок філософського підходу до вивчення культури. У цьому контексті культура є похідною від діяльності. У філософській літературі сформувалося два основних напрями діяльносного аналізу культури: системно-технологічний напрям дослідження культури, представлений у роботах М. Кагана та Е. Маркаряна. І суб'єктно-діяльносний напрям, що розробляється В. Келле, М. Ковальзоном, В. Межуєвим, М. Туровським та іншими. У межах системно-технологічного напрямку культура сприймається як вираження технологічної складової життя людей. Інша група вчених пов'язує розуміння культури із принципом діяльності, що розглядається як пояснювальний принцип стосовно культури [3].

В атмосфері складних інтелектуально-моральних пошуків другої половини ХІХ—ХХ століть затверджується модерністський погляд на культуру та людину у про-

тистійності з позитивізмом, соціологізмом та природничо-матеріалістичною установкою. Затверджується споконвічна ворожість середовища духовному позиву людини (Г. Ле Бон, Ф. Ніцше, В. Парето, Г. Тард) [4].

Соціально-філософський підхід втілюється у вивченні соціокультурної дійсності: В. Соловйова (культура постає у цілісності трьох структур суспільного життя — економіки, політики та духовності), М. Бердяєва, С. Булгакова, Л. Карсавіна, В. Розанова, П. Флоренського та ін. (концепція свободи особистості у сфері культури, ідея "соборності"), у положеннях П. Сорокіна відносно соціокультурної реальності та системного характеру суспільства; у вченні Т. Парсонса про особливу роль культурної підсистеми та її вплив на всі сфери суспільства; у поглядах Б. Малиновського та К. Леві-Стросса про функціональні залежності структур суспільства та культури як інтегративної системи; у теорії модернізації Д. Белла, Е. Тоффлера, С. Хантінгтона щодо питань державного регулювання культурних процесів. А. Моль здійснення державної політики у сфері культури пов'язував із завданням, що стоїть також і перед суспільством, й полягає у свідомій побудові своєї власної долі замість підкорення спонтанним імпульсам [5].

Специфіка антропологічного підходу до розуміння та вивчення культури полягає у спрямованості дослідження на цілісне пізнання людини у контексті певної культури. Найбільш поширене розуміння культури в антропології можна звести до такого: це система знань і вірувань, успадкованих членами даного суспільства (спільноти), яка проявляється на поведінковому рівні. У цьому напрямі на увагу заслуговують роботи Ф. Боаса, Е. Вестермарка, А. Кребера, Ш. Летурно, Л. Моргана, Ф. Ратцеля, Е. Тейлора, Л. Фробеніуса, Г. Шурца, які розглядали "дзеркальне відображення" всіх сторін та характеристик культури за допомогою візуальних та інших засобів. Пізнання культури через вивчення її первісних форм, пошук культурних універсалій — єдиних та незмінних підстав чи складових, характерних для всіх часів і народів, представлено у працях Р. Бенедикт, Е. Девіса, А. Кафанья, К. Слакхона, Б. Малиновського, К. Старке, Дж. Стюарда, К. Уїслера, Дж. Форда та інших. Вивчення культури через систему символічних засобів (символатів, культурних кодів тощо), застосування методів семіотики та лінгвістики у процесі вивчення мови культури знайшло відображення у працях К. Гірця, Л. Уайта, Ю. Ємельянова, А. Пилипенка, Н. Скворцова, А. Тавровського, І. Яковенка [3].

Сутність соціологічного підходу до дослідження культури полягає у розкритті соціетальних зв'язків та закономірностей функціонування і розвитку культури, у виявленні її соціальних функцій. У даному підході культура розглядається насамперед як явище колективне. Культурою виступають спільні для даного колективу ідеї, цінності та правила поведінки. Яскравими представниками цієї традиції є Е. Гідденс, Н. Смелзер, П. Сорокін, які вивчали зміст культури — системи цінностей, норм, значень чи смислів. Розгляд культури як підсистеми цілісної соціально-культурної структури, кожен елемент якої виконує службову роль у загальній системі регуляції знайшов відображення у працях Р. Бенедикт, А. Кребера, М. Мід, Б. Еванс-Причарда, пізніше Б. Малиновського, Р. Мертон, Т. Парсонса. У соціологічно-

му розумінні культура пов'язується із процесами соціальної взаємодії людей, при цьому особливо підкреслюється роль соціальних детермінант [3].

Жодна із перерахованих вище концепцій не претендує на місце вичерпної та єдино правильної. Всі вони становлять інтегровану систему знань про цей складний феномен. Розглянутий нами аспект регуляції культури не може бути пов'язаним із будь-яким одним із описаних вище підходів, а передбачає комплексну оцінку феномена. Кожна з її сторін, поглиблено досліджувана тим чи іншим теоретичним напрямом, відіграє певну роль у системі внутрішньої і зовнішньої регуляції. У визначенні сутності культури, ми спираємося на діяльнісно-антропологічний підхід до її вивчення, одночасно розглядаючи її особистісний та соціальний аспекти, виділяючи її предметне призначення як формування та трансляції ціннісних та нормативних зразків у суспільстві, отже, розглядаємо її як найважливіший елемент у загальній системі соціального регулювання.

Віддаючи данину поваги існуючому теоретичному доробку, слід відзначити, що в умовах сучасних глобалізаційно-політичних викликів з'явилася нагальна потреба нових наукових досліджень у сфері гуманітарного знання у галузі державного управління, насамперед, для теоретико-методологічної концептуалізації державної політики у сфері культури.

Генезис та структурно-смісловий зміст поняття "політика" у державно-управлінському аспекті.

За сучасного різноманіття наявних визначень поняття "політика" переважає традиція, яка була закладена ще Платоном і Аристотелем, — а саме, асоціювати політику із державною діяльністю. Водночас, починаючи з ХХ століття, з'являються більш ширші трактування даного феномена, які дозволяють включати до кола його суб'єктів практично будь-яких акторів, що мають цілі, досягнення яких передбачає подолання опору та супротиву (М. Вебер, М. Оукшот). Невизначеність, імовірнісний характер політичного процесу відображені в уявленнях про політику як про мистецтво (В. Гуторов, Т. Шаберт) та про гру (Ю. Качанов, А. Панарін). Допущення багатосуб'єктності політики, її ймовірнісного, процесного характеру задає об'ємне розуміння політичної конкуренції, поширюючи відповідні процеси на будь-які сфери людської діяльності і, таким чином, теоретично обгрунтовуючи можливість державної політики у сфері культури, в якій держава може виявитися не лише у ролі суб'єкта, а й у ролі об'єкта.

Практично будь-які політичні теорії вказують на владу як на головний феномен, який виступає фундаментом політики і об'єднує навколо себе будь-які міркування з її приводу, як головний стимул появи та розвитку політичної думки, більш того — політичної свідомості. Як відомо існують різні типи влади: публічна (явна), прихована (таємна), влада-мета, влада-засіб тощо. Опіраючись на ідеї відомих дослідників політики вбачається необхідність мінімізації використання примусових механізмів для здійснення влади (Дж. Локк, В. Почепко, М. Фрідман). Останнє є особливо актуальним саме для державної політики у сфері культури як принципово непримусової практики залучення до культурних норм та цінностей [6].

На основі існуючого наукового доробку змістоутворюючими ідеями, що характеризують поняття "політика" можуть бути такі:

— політика існує скрізь, де є цілі, досягнення яких неможливе поза владних відносин чи відносин домінування;

— політика є відображенням динаміки усвідомлених інтересів конкретних особистостей та соціальних груп;

— політика здійснюється як формальними (легітимними), так і неформальними (не схваленими заздалегідь в установленому порядку) методами;

— політика вимагає професійного відношення, однак, може, за наявності волі та можливостей, здійснюватися будь-яким суб'єктом (особистістю чи групою) незалежно від формальної професійної та соціальної належності.

Саме така ситуація спостерігається сьогодні у місцевих та глобальних соціокультурних просторах. Культура в епоху індустріалізму стала областю використання різноманітних соціальних технологій, простором конкуренції та полем зіткнення фундаментальних інтересів різних суб'єктів, які претендують на провідні ролі у визначенні суспільного устрою та характеру суспільних відносин. Проте політика об'єктивована власним призначенням. З одного боку, це виявлення найсильнішого суб'єкта (в обличчі особистості чи групи), здатного реально діяти, спрямовуючи розвиток системи — "людини могутньої" (П. Рікер). З іншого боку, політика забезпечує баланс сил та інтересів різних політичних лідерів та груп, змушуючи гравців виробляти та постійно вдосконалювати процедури отримання переваг. Отже, цільові устремління суб'єктів політики є каталізатором не лише відносин суперництва, а й процесів пошуку консенсусу, соціального взаєморозуміння, вироблення взаємоприйнятних правил спільного життя [7].

Конкурентна ситуація початково зумовлена наявністю різноманіття інтересів суб'єктів політики та розбіжністю їх цілей. Проблема адекватності цілей та засобів — ключова проблема політичної філософії та практики будь-яких суспільств та історичних епох (М. Вебер, К. Гаджієв, І. Мюрберг), "політична чеснота є самовідданістю — річчю завжди дуже важкою" (Ш. Монтеск'є). Вибір засобів насамперед визначається ціннісними та нормативними (культурними) якостями суб'єкта політики. Саме власна культура визначає суб'єктивні можливості політичного лідера у постановці цілей та визначенні засобів, допустимих та прийнятних для їх досягнення [6].

У сучасній традиційності політика визначається, як мистецтво управління державою. Вона стосується інтересів різних соціальних груп, суспільних класів, національностей тощо і, як правило, завжди обумовлюється економічним станом суспільства. На думку авторів "Політологічного енциклопедичного словника" Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка, А. Саприкіна [8] політика — це організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, у межах якої здійснюється соціальна діяльність, що спрямована головним чином на досягнення, утримання та реалізацію влади індивідами і соціальними групами з метою здійснення власних запитів та потреб [8, с. 258]. М. Вебер у своїх працях стверджує, що політика — це прагнення людей до участі у

владі або до здійснення впливу на розподіл влади [9, с. 646]. Як бачимо, відповідно до традиційного розуміння політики, вона є лише інструментом, засобом для здобуття і утримання влади певними політичними силами.

Проте існують й інші визначення політики. Так, наприклад, М. Пірен трактує політику, вже як вид діяльності із задоволення довготривалих поточних інтересів соціальних груп [10, с. 15]. Р. Роуз визначає її, як тривалу серію більш або менш відповідальних дій та їх узгодження з метою прийняття конкретного рішення [11, с. 4—5].

Отже, зарубіжними та вітчизняними дослідниками різних галузей наукових знань здійснено вагомий внесок у культурологічний аналіз феномену "політика". Основоположники політичної філософії, зокрема мислителі античності та середньовіччя, найчастіше були засновниками чи активними діячами науки про культуру. Серед них класики, які започаткували саму політичну філософію і теорію політики: Платон, Аристотель, Ф. Аквінський, Ш. Монтеск'є, Дж. Локк. Розвиток сучасної політичної науки пов'язаний з іменами таких західних мислителів, як: К. Маркс, Ф. Енгельс, Е. Дюркгейм, М. Вебер, К. Манхейм, М. Дюверже, М. Оукшот, К. Поппер, Ф. Хайєк, М. Фрідман, Т. Шаберт. Вчені-політологи пострадянського простору набагато менше інтегровані у культурологічну проблематику. Проте опис феномена політики як проєкції державної політики у сфері культури передбачає звернення до таких дослідників, як: В. Ачкасов, В. Гуроров, К. Гаджієв, І. Єфімов, Ю. Качанов, А. Мельвіль, А. Панарін, С. Патрушев. Зазначені автори загалом визначають політику через категорію "влада". У той же час, іншим підходом до розуміння політики є її чітка асоціація саме із державною діяльністю. На початку ХХ століття М. Вебер серйозно розширив сферу розуміння політики ("усі види діяльності із самостійного керівництва"), чим визначив нове розуміння соціальної конкуренції (і ширше — організації) та її рольові позиції. Подібного трактування сьогодні дотримуються і деякі вищеназвані вчені (Ю. Качанов, А. Панарін та ін.) [6].

Здійснивши аналіз основних трактувань поняття "політика" [12], виділяємо такі основоположні аспекти її осмислення:

— політика — це мистецтво/наука/практика керування державою або різними політичними утвореннями [13, с. 344];

— політика — це одна із найбільш вагомих сфер громадського життя (поряд із економічною, соціальною, духовною тощо), що пов'язана із відносинами між соціальними суб'єктами з приводу встановлення, організації, функціонування та зміни влади як у суспільстві, так і у державі [14];

— політика — це специфічний тип стосунків, поглядів (концепцій) і дій у межах певного державного устрою; сфера діяльності, яка виникає в соціально-диференційованому суспільстві за наявності держави [15, с. 308].

Таким чином політику можна розглядати як сукупність трьох взаємопов'язаних між собою аспектів: 1) один із видів активності суб'єктів у соціумі; 2) сфера громадського життя; 3) певний тип соціальних стосунків (між індивідами, невеликими групами тощо) [16, с. 267].

Отже, беручи до уваги існуючі підходи до визначення поняття "політика", на нашу думку політика визначається як мистецтво гармонійного поєднання цілей та засобів, ризиків та ресурсів при подоланні опору у процесі досягнення та використання влади. Дане визначення, по-перше, звертає увагу на принципово підприємницький характер політичної діяльності. Його фіксує термін "мистецтво", який, означаючи перевершуючий ступінь, високу якість будь-якої діяльності, наголошує на залежності результату від особливостей особистості виконавця, його підготовленості та індивідуальної техніки ведення справ. По-друге, визначення фіксує найважливішу умову ефективності політики — "гармонію цілей та засобів, ризиків та ресурсів". У даному випадку "гармонія", будучи поняттям, що важко формалізується, передбачає таке поєднання елементів, яке гарантувало б максимальний результат при мінімальній небезпеці. По-третє, визначення розглядає політику як поле зіткнення та протиборства різних ідей та інтересів, як поле боротьби. Якщо немає опору та боротьби — отже, немає й політики, отже, відсутня необхідність підприємницької поведінки, узгодження ризиків та ресурсів тощо. Вміння "долати опір", досягати наміченого — умова та водночас показник ефективності політичної діяльності. По-четверте, говорячи про "досягнення та використання влади", ми вказуємо на активну, наступальну позицію суб'єкта політики. Політика — явище принципово експансіоністське, що поєднується з аналогічною характеристикою культури, є передумовою, що резонує (посилює) їх взаємопоєднання [7].

На сучасному етапі розвитку суспільства поняття "політика" втрачає свій початковий внутрішній зміст у зв'язку із тим, що основоположна діяльність держави спрямовується все ж таки не на перерозподіл влади (хоча це і покладено в її основі), а на задоволення потреб громадян, та сама політика вже трактується як певна стратегія прийняття і практичної реалізації обов'язкових для суспільства рішень із того чи іншого питання. Оскільки головним а?ктором політичного життя все-таки залишається держава, то призначення політики полягає у визначення суті проблеми, вирішення якої потребує втручання державних органів влади [17, с. 10], а це вже є державною політикою, оскільки пов'язаний цей процес із діяльністю зі здійснення державної влади.

Генезис та структурно-смісловий зміст поняття "державна політика у сфері культури".

Як було зазначено вище, при оперуванні дефініцією "політика", широкі верстви населення та певні кола науковців ризикують потрапити у пастку двозначності. Адже дане поняття має два основні кардинально відмінні значення, при тому, що одне з них явно домінує та витісняє у сприйнятті змісту цього поняття друге. Ці два суттєво-відмінні значення найкраще проявляються в англійській мові: "Politics" — боротьба за владу задля того, аби її отримати і утримати; "Policy" — те, як органи публічної влади та їх керівництво використовують наявні повноваження і ресурси задля вирішення суспільних проблем. Інтерпретація останнього поняття має усталений переклад українською мовою як "державна політика". Власне дане дослідження саме про "політику" в сенсі "Policy". При цьому у контексті нашого наукового пошуку слово "державна" розумітиметь-

ся у широкому сенсі, як те, що безпосередньо стосується діяльності органу публічної влади, що здійснює відповідні повноваження і використовує наявні ресурси задля вирішення суспільних проблем. Саме тому "державною політикою" вважатиметься і як загальнонаціональна, так і регіональна, місцева: муніципальна, районна у місті тощо політика [18].

Державна політика — певна характеристика діяльності органів публічної влади, що спрямована на вирішення актуальних суспільних проблем. Вона стосується цілепокладання, тобто очікуваного результату, який має бути досягнутий у разі успішної реалізації політики. Втім цілі на які спрямовується якісна державна політика не мають бути довільними, волюнтариськими або "візіонерськими". Адже головна мета державної політики не "вести" кудись або спрямовувати розвиток суспільства загалом та конкретної галузі зокрема, а вирішувати ті проблеми, які найбільше турбують громадян. Часто державну політику ототожнюють із законодавством або із управлінською діяльністю. Насправді державна політика пов'язана з ними, однак її зміст не може бути зведений ні до законодавства, ні до управління. Право встановлює правила, яких слід дотримуватись, а управління — це діяльність пов'язана з оптимальним способом використання ресурсів. Державна політика ж стосується цілей, на досягнення яких спрямовуються ресурси та встановлюються норми. І управління ресурсами і встановлені правила-норми є засобами, інструментами політики щодо досягнення її цілей. Вони є похідними від неї, змістовно не вичерпують собою її змісту і стосуються лише реалізації сформованої політики. Вочевидь, аби бути легітимною державна політика має обмежуватися правовими нормами, однак норми права не є цілями політики [18].

У контексті даного дослідження з урахуванням специфіки науки державного управління вважаємо, що правомірніше використовувати поняття "державна політика у сфері культури", а не поняття "державна культурна політика", оскільки воно більш точніше відповідає розумінню культури як об'єкта державного управління і ролі держави у підтримці сфери культури.

Отже, проблематику місця, ролі та значення культури у житті нинішнього українського суспільства фрагментарно висвітлено у працях таких сучасних учених — представників різних галузей наукових знань, як: С. Дрожжина, В. Кремень, М. Михальченко, Ю. Павленко та ін. Низку досліджень відносно різних аспектів впливу чинника культури на суспільство і державу зробили такі українські науковці як: В. Андрущенко, Ю. Богущкий, І. Дзюба, М. Жулинський, В. Карлова та ін. Державну політику у площині культури вивчали у своїх наукових працях А. Флієр, В. Жидков, К. Соколов, О. Гриценко, О. Берегова та ін.

Так, наприклад, вчений-соціолог А. Флієр наголошує на гострій необхідності чіткого розмежування хоч і близьких, але несхожих за внутрішнім змістом і сферами діяльності понять: державна політика у сфері культури та управління сферою культури. Під державною політикою у сфері культури вчений розуміє: сукупність науково обґрунтованих поглядів та заходів із всебічної соціокультурної модернізації суспільства та структурних реформ, якими має бути пронизана вся система

культуро-мистецьких інституцій; систему нових принципів соціокультурного життя, що обов'язково повинна містити державну та громадську складові; комплекс взаємопов'язаних між собою заходів для своєчасного налагодження наукового та освітнього забезпечення нових принципів соціокультурного життя, що мають відповідати викликам сьогодення, який передбачає системну і цілеспрямовану підготовку кадрів для кваліфікованого регулювання соціокультурних процесів; як осмислене коригування загального змісту і процесів національної культури. А під управлінням сферою культури дослідник розуміє комплекс оперативних дій із розв'язання поточних проблем інституцій у сфері культури, що забезпечують виробництво актуальних культурних форм [19, с. 14].

В свою чергу, такі учені як В. Жидков та К. Соколов, здійснили ґрунтовні спроби інтерпретаційного розкриття багатоаспектності державної політики у сфері культури, визначивши її як специфічний вид культурно-життєрегулюючої діяльності, що зводиться до впливу на індивіда для формування його "картини світу" [20].

Соціолог О. Карпуніна зосередила наукову увагу на об'єднуючому аспекті державної політики у сфері культури, зазначивши, що в процесі реформування галузі культури не було сформовано єдиної єднаючої соціокультурної концепції. Наростаюча криза механізмів відтворення культурних цінностей чітко проявляється у втраті людиною орієнтирів самопізнання та самовизначення, що загострюється соціальним розшаруванням у суспільстві. Вчена зазначає, що державна політика у сфері культури — це конкретно-виняткова діяльність держави, що націлена на реалізацію права кожного громадянина на вільну участь у соціокультурному житті суспільства, виокремлення та врахування культурного виміру в усіх соціальних, економічних, технічних та інших проєктах, розвиток культурних обмінів з урахуванням збереження і збагачення культурної самобутності різних народів [21, с. 16].

Здійснюючи тематичний аналіз наукового доробку вченого-культуролога В. Шейко [22], можна виокремити його погляд на взаємовідносини культури та держави. Дослідник вважає, що запорукою стабільності у суспільстві є гармонійне поєднання духовної культури і влади. Саме панівна духовна культура разом із матеріальною створюють і підтримують моделі людської діяльності, здійснюють всебічний процес соціалізації людини; державна ж влада реалізовує свої повноваження скеровуючи зусилля на зміцнення зв'язків між різновидами культури, інституціями, спільнотами насамперед там, де вплив духовної і матеріальної культур виявляється заслабким, де норми моралі підкріплені правом і законом [22, с. 56].

Державна політика у сфері культури досліджується також і сучасними філософами, наприклад такими як Л. Левчук, В. Панченко, О. Оніщенко, Д. Кучерюк [23]. Зазначені дослідники у широкому загалі розглядають її як певний вплив держави на культуру з метою її зміни чи збереження [23].

Філософ С. Дрожжина у своїй праці під назвою "Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти" визначає державну політику у сфері культури як багатограний

процес надання умов і регулювання суспільством, державою, іншими суб'єктами культурного життя відносин, процесів, які складають, характеризують та реалізують культуру на сучасному етапі розвитку певної людської спільноти [24, с. 12].

У контексті тематики нашого наукового дослідження важливим є погляд на розуміння структурно-сміслового змісту поняття "державна політика у сфері культури" саме фахівців у сфері державного управління. Так, наприклад, В. Карлова під державною політикою у сфері культури розуміє діяльність держави, що спрямована на максимально можливе забезпечення основної ролі культури у розвитку та самореалізації сутнісних сил людини, збереження національної самобутності народів та утвердження їхньої гідності [25].

О. Гриценко у своїй праці "Культурна політика: концепції й досвід" посилається на тематичне визначення ЮНЕСКО, у якому під державною політикою у сфері культури розуміється комплекс операційних принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності й процедур, які забезпечують основу дій держави у сфері культури. Науковець виділяє три основні змістовні моменти: 1) цілі держави/суспільства, і не стільки у сфері культурній сфері, скільки більш широкого плану; 2) адміністративні та господарчі можливості державної політики у сфері культури, що залежать від характеру суспільного устрою і стану економіки; 3) те, як окреслюється саме "галузь культури" [26, с. 7].

О. Берегова, у своїх наукових дослідженнях, розглядає державну політику у сфері культури як чинник комунікаційних процесів у культурі. На її думку, комунікаційний аспект є принципово новим для державної політики у сфері культури України. Дослідження особливостей та закономірностей комунікаційних взаємовпливів у сфері культури може бути актуально-корисним при здійсненні комплексу взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на підвищення ефективності державної політики у сфері культури, зростання авторитету і довіри до органів управління у сфері культури, що у кінцевому підсумку є запорукою успіху реформ у галузі культури [27, с. 49—50].

Отже, узагальнюючи та доповнюючи вищенаведені думки фахівців у сфері державного управління, можна зазначити, що державна політика у сфері культури — це організована діяльність держави, що спрямована на створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини, збереження культурної спадщини і підтримання єдності нації [28].

На основі раніше сформованих уявлень про культуру та політику генерується адекватне для сучасної дослідницької парадигми та практики поняття "державна політика у сфері культури".

В основу розуміння сутності сучасної державної політики у сфері культури покладено її трактування М. Хайдеггером, який стверджував, що у контексті взаємодії держави і культури у внутрішній сутності останньої закладено те, що вона, будучи предметом опіки вищих благ, бере на піклування і саму себе і таким чином робиться державною політикою у сфері культури [29, с. 135—136]. Граничне смислове узагальнення не заважає вловити вказівку на внутрішню самототожність

та автентичність культури. Кожна культура прагне опікуватися тими благами, які походять саме з неї, належать (або принаймні є близькими) саме їй. Блага, що містяться в інших культурах, цілком можуть бути поставлені під сумнів і піддатися критиці.

М. Хайдеггер вказав, власне, на приреченість людства бути роз'єднаним у зв'язку із наявними культурними відмінностями. З його судження випливає, що державна політика у сфері культури є не що інше, як прагнення кожної національної культури до підтримки власної автентичності та перенесення властивих собі елементів у національний простір інших культур-конкурентів. У той же час сама державна політика у сфері культури можлива, по-перше, як вияв волі чинного суб'єкта, що вміє вийти з "полону культури", а по-друге, актуалізується у зв'язку з необхідністю подолання культурної роз'єднаності. Таким чином, сутність феномена державної політики у сфері культури розкривається, з одного боку, через опис процесу та умов набуття громадянином певних культурних рис — культурної та політичної сутності соціалізації. З іншого боку — за допомогою уточнення чинників, які допомагають громадянину чинити опір культурним впливам, зберігати власну індивідуальність; впливати на формування всебічних процесів у сфері культури [29].

Сьогодні експертним середовищем розглядаються два основні і різні за методологією підходи до забезпечення оптимального процесу культурної соціалізації. Перший ґрунтується на примусі, другий — на м'якому, часом неусвідомлюваному особистістю впливі. У контексті державної політики у сфері культури вбачається перевага другого підходу. Враховуючи процесність, тривалість культурної соціалізації, нормативно-ціннісні підстави культури, її домінуючу інтенціональність, державну політику у сфері культури нами визначено як цілеспрямовану, перспективно (довгостроково) орієнтовану діяльність, що забезпечує розвиток суспільства (його частини) у межах обґрунтовано відібраних та штучно впроваджуваних культурних норм та пропагованих цінностей. У запропонованому визначенні, по-перше, акцентується увага на цілеспрямованості державної політики у сфері культури. По-друге, визначення свідчить про тривалість культурних змін. Ця думка відображена у слові "перспективно". Державна політика у сфері культури має принципові відмінності від таких регулятивних інструментів, як примус або маніпуляція через повільність її транслятивно-відтворювальних механізмів. По-третє, слово "розвиток" вказує на необхідність узгодження відтворюючого (власне культурного) та розвиваючого (творчого) компонентів, що визначають особливості життєдіяльності та перспективи суспільства. По-четверте, словосполучення "у межах" вказує на необхідність побудови досить чітких орієнтирів, що визначають оптимальні ідейні та технологічні основи життєустрою — нормативно-ціннісного ядра. По-п'яте, визначення вказує на необхідність узгодження суб'єктивних інтересів представників органів публічної влади у сфері культури та інтересів різних суспільних груп. Подібне узгодження, зафіксоване у слові "обґрунтовано", дозволить значно пом'якшити протиріччя, що виникають між різними субкультурними групами. Пошосте, вказівка на штучність запровадження культур-

них норм і пропаганди цінностей репродукує іманентну культуру позаприродність, примусовість, у неявній формі постулюючи ідею відповідальності представників органів публічної влади у сфері культури за зроблений ними вибір.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

На сучасному етапі національного державотворення в умовах нинішніх вітчизняних викликів, культура, як факт, через об'єктивно-суб'єктивні причини не є одним із головних пріоритетів у державній політиці України, а її важливість, роль і значення поки що є недооціненими. Спираючись на те, що культура пронизує абсолютно всі сфери життєдіяльності людини і країни, Україні сьогодні вкрай важливо формувати та реалізовувати ефективну державну політику саме у сфері культури, спираючись на провідний європейський досвід. І тому нагальним у сучасних умовах вбачається питання розроблення нової концепції державної політики у сфері культури.

Незважаючи на той об'єктивний факт, що різні за своїм внутрішнім змістом концепції державної політики у сфері культури та її окремі аспекти (соціально-економічні, політичні, художньо-естетичні, національно-етнічні тощо) досить повно та всебічно досліджено у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, існує дефіцит робіт державно-управлінського теоретико-методологічного спрямування, які мають міждисциплінарний характер і містять синтез різних наукових напрямів, що спробувало вирішити дане дослідження.

У контексті даного дослідження перспективними напрямками подальших теоретико-практичних досліджень вважаємо такі: сутність, складові, основні детермінанти і етапи формування та реалізації державної політики у сфері культури; особливості формування та реалізації державної політики у сфері культури.

Література:

1. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ. 2011. Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В. М. Князев (співголова), І. В. Розпуненко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
2. Ижикова Н. Теоретико-методологические основания современной культурной политики: автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. филос. наук: спец. 24.00.01. "Теория и история культуры". СПб.: ПетрГУ. 2011. 47 с.
3. Чернышова А. Культура как объект управления: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. культурологи: 24.00.02. "Теория и история культуры". Челябинск. 2005. 28 с.
4. Дудник С. Кризис культуры в контексте современных дискуссий и оценок. Парадигмы исторического мышления XX века: очерки по современной философии культуры. СПб. 2001. С. 128—136.
5. Ижикова Н. Теоретико-методологические основания современной культурной политики: дисс. ... докт. филос. наук: 24.00.01. СПб.: ПетрГУ. 2011. 318 с.

6. Синецкий С. Культурная политика XXI века: теоретико-методологические основания и условия осуществления: дисс.... докт. культуролог. наук: 24.00.01. Челябинск: ЧГАКИ Ризограф. 2012. 357 с.

7. Синецкий С. Культурная политика XXI века: теоретико-методологические основания и условия осуществления: автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. культуролог. наук: 24.00.01. "Теория и история культуры". Челябинск: ЧГАКИ Ризограф. 2012. 51 с.

8. Політологічний енциклопедичний словник: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна; упоряд.: В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. К.: Генеза. 1997. 400 с.

9. Weber M. Politik als Berufung und Beruf. Ausgewählte Werke. M.: Fortschritt. 1990. 808 s.

10. Пірен М. Публічна політична діяльність: навч. посіб. К.: НАДУ. 2009. 288 с.

11. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні: навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. В. Ребкала, В. Тертички. К.: Вид-во НАДУ. 2000. 232 с.

12. Трутенко А. Зовнішньополітичний механізм України: структурно-функціональний вимір міжінституційної взаємодії: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Дніпропетровськ. 2014. 208 с.

13. Большая актуальная политическая энциклопедия [под общ. ред. А. Беякова и О. Матвейчева]. М.: Эксмо. 2009. 412 с.

14. Boldonov A., Bashinova T., Tarmakhanov E. Brief dictionary-glossary of political science. Retrieved from https://politike-ru.translate.google.com/termin/politika.html?_x_tr_sl=ruand_x_tr_tl=enand_x_tr_hl=ruand_x_tr_pto=wapp#a1 (Дата звернення: 21.09.2022 р.).

15. Бутенко А. Сравнительная политология в терминах и понятиях: [учеб. пособ.] / А. Бутенко, А. Мионов. М.: НОУ. 1998. 411 с.

16. Василик М., Вершинин М. Политология. Словарь-справочник. М.: Гардарики. 2001. 328 с.

17. Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. / авт. кол.: Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін.; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. К.: НАДУ. 2010. 300 с.

18. Алюшина Н., Дорогань О. Що таке державна політика і як її формувати. Дія. Цифрова освіта. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnpicajpglclefindmkaj/https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2270-detal_nij_skript_kursu_22derzavna_politika_22.pdf](https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2270-detal_nij_skript_kursu_22derzavna_politika_22.pdf) (Дата звернення: 15.09.2022 р.).

19. Flier A. On the new cultural policy of Russia. Social sciences and modernity. M. 1994. No. 5. pp. 14—25.

20. Жидков В., Соколов К. Культурная политика России: теория и история: учеб. пособие для вузов. М. 2001. С. 64—112.

21. Карлухина О. Культурная политика государства в условиях реформирования общества: автореф. дис.... д. социолог. н. М. 1997. 47 с.

22. Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX — початок XXI ст.): в 2 т. Харків: Основа. 2001. Т. 1: 2001. 518 с.

23. Эстетика: підручник / Л. Левчук, В. Панченко, О. Оніщенко, Д. Кучерюк. К.: Вища шк. 2005. 431 с.

24. Дрожжина С. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти. Донецьк. 2005. 196 с.

25. Карлова В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах: автореф. дис.... канд. наук з держ. упр. 25.00.01. К. 2003. 20 с.

26. Гриценко О. Культурна політика: концепції й досвід: навч. посібник. К. 1994. 57 с.

27. Берегова О. Комунікаційні аспекти культурної політики незалежної України. Культура і сучасність: Альманах. 2004. № 2. С. 49-58.

28. Борисенко Д. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. Теорія та практика державного управління. 2017. № 4 (59). С. 123—131.

29. Heidegger M. Werke und Reflexionen verschiedener Jahre. M.: Gnosis. 1993. 464 s.

References:

1. Kovbasiuk, Yu.V., Kniaziev, V.M. and Rozputenko, I.V. (2011), Entsiklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 t. [Encyclopedia of Public Administration: in 8 vols], vol. 1: Theory of public administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

2. Izhikova, N. (2011), "Theoretical and methodological foundations of modern cultural policy", Abstract of Ph.D. dissertation, PetrSU, St.Petersburg, Russia.

3. Chernyshova, A. (2005), "Culture as an object of management", Abstract of Ph.D. dissertation, Chelyabinsk, Russia.

4. Dudnik, S. (2001), "The crisis of culture in the context of modern discussions and assessments", Paradigmy istoricheskogo myshlenija XX veka: ocherki po sovremennoj filosofii kul'tury [Paradigms of Historical Thinking in the 20th Century: Essays on Modern Philosophy of Culture,], St.Petersburg, Russia, pp. 128—136.

5. Izhikova, N. (2011), "Theoretical and methodological foundations of modern cultural policy", Ph.D. Thesis, PetrSU, St.Petersburg, Russia.

6. Sineckij, S. (2012), "Cultural policy of the 21st century: theoretical and methodological foundations and conditions for implementation", Ph.D. Thesis, ChGAKI Risograph, Chelyabinsk, Russia.

7. Sineckij, S. (2012), "Cultural policy of the 21st century: theoretical and methodological foundations and conditions for implementation", Abstract of Ph.D. dissertation, ChGAKI Risograph, Chelyabinsk, Russia.

8. Shemshuchenko, Yu.S. and Babkin, V.D. (1997), Politolohichnyj entsyklopedychnyj slovnyk [Political science encyclopedic dictionary], Genesis, Kyiv, Ukraine.

9. Weber, M. (1990), Politik als Berufung und Beruf. Ausgewählte Werke, Fortschritt.

10. Piren, M. (2009), Publichna politychna diial'nist' [Public political activity], NADU, Kyiv, Ukraine.

11. Rebkala, V. and Tertychky, V. (2000). Derzhavna polityka: analiz ta mekhanizmy ii vprovadzhenia v Ukraini [State policy: analysis and mechanisms of its implementation in Ukraine], Publication of NADU, Kyiv, Ukraine.

12. Trutenko, A. (2014), "Foreign policy mechanism of Ukraine: structural and functional dimension of inter-institutional interaction", Ph.D. Thesis, Dnipropetrovsk, Ukraine.

13. Beljakov, A. and Matvejchev, O. (2009), Bol'shaja aktual'naja politicheskaja jenciklopedija [Big topical political encyclopedia], Eksmo, Moscow, Russia.

14. Boldonov, A., Bashinova, T. and Tarmakhanov, E. (2021), "Brief dictionary-glossary of political science", available at: https://politike-ru.translate.google.com/termin/politika.html?_x_tr_sl=ruand_x_tr_tl=enand_x_tr_hl=ruand_x_tr_pto=wapp#a1 (Accessed 30 Oct 2022).

15. Butenko, A. (1998), Sravnitel'naja politologija v terminah i ponjatijah [Comparative political science in terms and concepts], NOU, Moscow, Russia.

16. Vasilik, M. and Vershinin, M. (2001), Politologija. Slovar'-spravochnik [Political science. Dictionary-reference], Gardariki, Moscow, Russia.

17. Afonin, E.A., Berezhnij, Ya.V. and Valevs'kyj, O.L. (2010), Kontseptual'ni zasady vzaiemodii polityky j upravlinnia [Conceptual foundations of the interaction of politics and management], NADU, Kyiv, Ukraine.

18. Aliushyna, N. and Dorohan', O. (2021), "What is state policy and how to form it. Action. Digital education", available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://osvita.dia.gov.ua/uploads/0/2270-detal_nij_skript_kursu_22derzhavna_politika_-22.pdf (Accessed 30 Oct 2022).

19. Flier, A. (1994), "On the new cultural policy of Russia", Social sciences and modernity, vol. 5, pp. 14—25.

20. Zhidkov, V. and Sokolov, K. (2001), Kul'turnaja politika Rossii: teorija i istorija [Cultural policy of Russia: theory and history], Moscow, Russia.

21. Karpuhina, O. (1997), "Cultural policy of the state in the context of reforming society", Abstract of Ph.D. dissertation, Moscow, Russia.

22. Shejko, V. (2001), Kul'tura. Tsyvilizatsiia. Hlobalizatsiia (kinets' XIX — pochatok XXI st.) [Culture. Civilization. Globalization (late 19th — early 21st centuries)], vol. 1, Foundation, Kharkiv, Ukraine.

23. Levchuk, L., Panchenko, V., Onischenko, O. and Kucheriuk, D. (2005), Estetyka [Aesthetics], Higher school, Kyiv, Ukraine.

24. Drozhzhyna, S. (2005), Kul'turna polityka suchasnoi polikul'turnoi Ukrainy: sotsial'no-filosofs'kyj ta pravovyj aspekty [Cultural policy of modern multicultural Ukraine: socio-philosophical and legal aspects], Donetsk, Ukraine.

25. Karlova, V. (2003), "State policy in the field of culture: essence and features of implementation in modern conditions", Abstract of Ph.D. dissertation, Kyiv, Ukraine.

26. Hrytsenko, O. (1994), Kul'turna polityka: kontseptsii j dosvid [Cultural policy: concepts and experience], Kyiv, Ukraine.

27. Berehova, O. (2004), "Communication aspects of the cultural policy of independent Ukraine", Kul'tura i suchasnist': Al'manakh — Culture and modernity: Almanac, vol. 2, pp. 49—58.

28. Borysenko, D. (2017), "State policy in the field of culture: its essence and implementation features", Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia — Theory and practice of public administration, vol. 4, pp. 123—131.

29. Heidegger, M. (1993), Werke und Reflexionen verschiedener Jahre, Gnosis.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2022 р.